

KURAMSAL FİZİKTEKİ GELİŞMELER BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARINDA EVRENSELLİK-KÜLTÜREL RÖLATİVİTE TARTIŞMASI

YIL / YEAR 14, SAYI / ISSUE 28 (GÜZ / AUTUMN 2016/2) ss. 207-234

YASİN AVCI

Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

yasinavci89@gmail.com

Öz:

Herhangi bir bilim alanında yaşanan kuramsal gelişmelerin diğer alanlarda da etki göstermesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu çerçevede mekanik, deterministik, atemporal ve ahistorik yasaları ortaya koyduğu iddiasını taşıyan Newton fiziğinin; izafiyet teorisi, kuantum fiziği, kuantal mekaniği ve kaos teorisi gibi kuramlarla sarsıntıya uğramasının genelde beşere dair pozitivist bakışta özelde ise sosyal bilimlerde yansımaları olmuştur. Öyle ki doğa bilimlerinde bile müstahkem konumu sarsılan deterministik ve evrenselci tutumun beşere dair bakışta aranması artık abesle iştigaldir. Bununla birlikte bahse konu kuramsal değişimin insan hakları temelinde yaşanan evrensellik-kültürel rölativite tartışmasına da dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmada, Newton mekaniğinden hareketle Batı toplumları nezdindeki evrenselci görüşün göstergelerinden biri olan evrensel insan haklarına yönelik kültürel rölativistlerin takındığı karşı duruşun tarihi-zihinsel kodlarına yer verilmiş, akabinde de izafiyet teorisinin kültürel rölativist söylemi kısmen destekleyen yönleri ortaya konulmuştur. Nihayet çalışmada tüm bu teorik ve meta-teorik tartışmanın ardından görece evrensel-evrensel görece insan hakları yaklaşımının tartışmayı olumlu bir seyre oturtacağı savına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Kültürel Rölativite, Newton mekaniği, İzafiyet Teorisi

UNIVERSALITY-RELATIVITY DEBATE IN HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF
DEVELOPMENTS IN THEORETICAL PHYSICS

Abstract:

It is an inevitable circumstance that theoretical developments which occurred in any scientific field affect other fields. In this context, Newton's physics which claims that it exerts mechanic, deterministic, atemporal, ahistoric laws and its dissolution by relativity theory, quantal mechanics, chaos theory has some reflections in general views to humankind and in special social sciences. So that; while deterministic, universalist attitude shattered in natural sciences, searching them in social sciences is redundant. In addition to this, it is necessary to attach before mentioned theoretical transformation to debates of relativity-universality which occurred in human rights. In this context, this study firstly focus on the historical-mental codes that belongs to cultural relativist's pose stance against universal human rights which is also indicator of the presence of Western societies universal ideas with reference to Newton mechanics point of view; and later aims to explain of relativity theory's partly espouser points which is articulated by cultural relativists. Finally, after the all above illustrated that about to theoretical and metatheoretical debate, this study reach a conclusion that both relativist universal-universal relativist human rights approach affect the discussion in a positive way.

Keywords: Human Rights, Cultural Relativity, Newton mechanic, Relativity theory

Giriş

Tarih *statist* (devlet merkezli) anlatımından arındırılabilirdiği takdirde¹, insanoğlunun en kadim zihinsel ve pratik uğraşının evrensel olarak geçerli ve gerçek bilgiye ulaşmak olduğu görülecektir.² Başka bir anlatımla, nesnel, zamana ve mekâna bağıtlı olmayan, *intersubjektif* (özneler arası) öğeler barındırmayan, evvel-ezel, ebet-müddet, *ahistorik* (tarih dışı) ve evrensel bilgi edinimi çabası insanlık tarihinin genelinde müşahede edilen bir fenomendir.³ Şüphesiz böylesi bir çaba yine insanoğlunun içinde yaşadığı dünyayı anlama ve anlamlandırma saikiyle ve dünyanın belli mekanik yasalarla işlediği ön kabulüyle yakından ilintilidir.⁴ Bu çerçevede örneğin Aydınlanma ve Reformasyon hareketleri ortodoks tarih anlatımını aşan bir şekilde ele alındığında, bahse konu olayların temelinde bu kadim uğraşın olduğu görülecektir. Öyle ki bu hareketler, mutlak bilgi üzerindeki tanrı tekelinin kırılmaya çalışıldığı ve yine mutlak bilginin kaynağının göklerden yeryüzüne indirilmeye çalışıldığı süreçlerdir. Dolayısıyla böylesi bir uğraşın toplumlar, kurumlar, halklar, dinler vs. arasında bir mücadele alanı yaratması da kaçınılmazdır.⁵

Şüphesiz bu senaryo beşere ilişkin bilgi üretimi ve ediniminde yani sosyal bilimlerde doğa bilimlerine nazaran daha fazla geçerlilik kazanmaktadır. Zira doğa bilimlerinin konusu olan nesne, sosyal bilimlerinin konusu olan beşer ile kıyaslandığında benliği, bilinci, kültürü, inanışları, değerleri vs. olmayan bir formasyona sahiptir.⁶ Böylesi bir sav ise doğa bilimlerinde evrensel geçerli ve gerçek bilginin sonsuza kadar öyle kalacağı anlamına gelmemektedir. Ancak doğa bilimlerinde bu tarz bilginin alt-üst oluşu sosyal bilimlerle kıyaslandığında daha nadir gerçekleşmektedir.⁷ Buna mukabil sosyal bilimlerde ise, konusu olan insanın komplike, girift ve değer yüklü yapısına uygun bir şekilde evrensel bilgi üretmek ve bu bilginin tahakkümünü uzun süre korumak daha zordur. Zira insan ve ona içkin her şeyin birden fazla ve hatta yer yer birbiriyle çelişik doğruları bulunmaktadır.⁸ Bunlardan hangisinin geçerli olacağı ise vurgulanan mücadelenin neticesiyle şekillenmektedir.⁹ Dolayısıyla beşere ilişkin evrensel bilgi iddialarında yapılması gereken bahse konu mücadeleyi, mücadelenin taraflarını ve mücadelenin vuku bulduğu zamansal aralığı ifşa etmektir.¹⁰

¹ Tarihi anlatıda nihayetinde insan yaratımı olan devlet yerine tarihin yapıcı aktörü olarak insanı merkeze konumlandıran bir çalışma için bkz. Chris Harman, *Halkların Dünya Tarihi Taş Devri'nden Yeni Bin Yıla*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Yordam Kitap, 2013.

² Kenan Yakuboğlu, "İnsanın Hakikat Arayışında Felsefenin Rolü Üzerine", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl 13, Sayı 25, Bahar 2015, s. 224.

³ Nazan Ö. Uçak, "Bilgi Gereksinimi ve Bilgi Arama Davranışı", *Türk Kütüphaneciliği*, 11, 4, 1997, s. 315-325.

⁴ Mauro Murzi, "Positivism", Mark Bevir (ed.), *Encyclopedia of Political Theory*, USA: SAGE, 2010, s. 2.

⁵ Fatih Duman, "Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Versus İskoç Aydınlanması", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61-1, 2016, s. 121.

⁶ Jerome Kagan, *The Three Cultures: Natural Sciences, Social Sciences and The Humanities in The 21st Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 4-5.

⁷ Thomas S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: University of Chicago Press, 1962.

⁸ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality A Treatise in the Sociology of Knowledge*, New York: Penguin Books, 1991.

⁹ Bertell Ollman, *Dişalektiğin Dansı Marx'ın Yönteminde Adımlar*, Çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Yordam Kitap, 2015.

¹⁰ Georges Politzer, *Felsefenin Temel İlkeleri*, Çev. Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2010.

Sosyal bilimler özelinde bakılacak olursa böylesi bir iddiayı uzun süre bünyesinde barındıran ve yine bu iddianın tahakkümünü uzun süre sürdürebilen yegâne yaklaşım pozitivistizmdir.¹¹ Öyle ki pozitivistizm öncelikle kendisinden önceki bilgi edinim yolları olan metafiziğin ve teolojinin müstahkem konumlarını sarsmış¹² akabinde de kendisini tek ve evrensel bilgi edinim yolu olarak sunmuştur.¹³ Vurgulanan ve evrensellik iddiasındaki bir bilgiyle karşılaşıldığında takınılması gereken ifşacı yaklaşım pozitivistizm özelinde temel alınır, bu iddianın ardında Fransa Devrimi akabindeki sınıfsal mücadeleyi,¹⁴ Aydınlanma'nın ortaya koyduğu toplumsal projeyi,¹⁵ kapitalizmin tedrici gelişimini,¹⁶ toplumsal değişimden çekinen statükonun değişmezliğe olan hasretini ve özellikle Newton fiziğiyle yakalanan deterministik yasaların toplumsal yaşamda da var olduğu inancını¹⁷ görmek mümkündür. Sıralanan bu gelişmelerin çoğu siyasi tarihte epistemik kırılmalar yaratacak kadar önemlidirler ve bu sayede pozitivist duruş sosyal bilimler bir yana insana dair siyasi-toplumsal formasyonlara bile aktarılmıştır. Bu çerçevede örneğin günümüzde bile Brezilya bayrağında pozitivistizmin en temel mottosu bulunmaktadır: *Ordem e Progresso* (Düzen ve İlerleme).¹⁸ Yine Osmanlı'nın son dönemlerinde etkili olan İttihat ve Terakki Partisi gerek kelime anlamıyla, yetiştirdiği ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran yönetici kadrolarla gerekse de bu kadroların icraatlarıyla pozitivistizmi içselleştirdiğini göstermiştir.¹⁹

Pozitivistizmi evrensel bilgi iddiasında başarıya ulaştıran bu gelişmeleri ki-

- ¹¹ Donatella D. Porta, Michael Keating, "How Many Approaches in the Social Sciences? An Epistemological Introduction", Donatella D. Porta, Michael Keating (ed.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences A Pluralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 2008, s. 19-39.
- ¹² Auguste Comte, *A General View of Positivism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 34-35.
- ¹³ Ted Benton, Ian Craib, *Sosyal Bilim Felsefesi*, Çev. Ümit Tatlıcan, Berivan Binay, Ankara: Sentez Yayınları, 2012, s. 38-44.
- ¹⁴ I. S. Narski, "Pozitivistizmin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", Olcay Geridönmez (ed.), *Pozitivistizm*, Çev. Mehmet Erdal, vd., İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013, s. 25-119.
- ¹⁵ Sezgin Kızılcık, *Frankfurt Okulu*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2000, s. 102.
- ¹⁶ Dylan Riley, "The Paradox of Positivism", *Social Science History*, 31(1), 2007, s. 115-126.
- ¹⁷ Alison J. Pickard, *Research Methods in Information*, London: Facet Publishing, 2013, s. 6-8.
- ¹⁸ Antony P. Mueller, "The ghost that haunts Brazil", <http://mises.org/library/ghost-haunts-brazil>, Erişim Tarihi: 14.02.2016
- ¹⁹ İttihat ve Terakki günümüz Türkçesiyle birlik ve ilerleme anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bahse konu Parti'yi oluşturan kadrolar ve bu kadroların ortaya koyduğu politik yaklaşım pozitivistizmin kendilerince içselleştirildiğinin en sarıh tecessümüdür. Öyle ki, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu elit kadrolarını oluşturacak olan bu kimseler Batı tarzı eğitim görmüşler ve Osmanlı'da da aldıkları eğitime uygun bir modernleşme projesi başlatmak istemişlerdir. Başka bir anlatımla Parti tarafından içselleştirilen modernleşme kuramı Batı dışı toplumların geçmişte Batı'nın izlediği yolları takip ettikleri takdirde onların seviyesine erişebileceklerini salık vermektedir. Bu noktada pozitivistizm ile modernleşme kuramı yakından ilintilidirler zira her ikisinin de temel önermesi ortada evrensel bir ölçütün olduğu ve dolayısıyla diğerlerinin buna erişmek için aynı yolları takip etmeleri gerektiği yönündedir. Bu çerçeveden bakıldığında Parti'nin ismindeki Terakki vurgusu "Batı'ya doğru" olarak nitelendirilebilecek gizli bir yönü barındırmaktadır. Hasılı, bu haliyle modernleşme kuramı pozitivistizmin Batı dışı toplumlara bakışını yansıtmaktadır. Pozitivistizm ve modernleşme kuramı arasındaki ilişki için bkz. Burcu Bostanoğlu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008. İttihat ve Terakki Partisi ve onun modernleşme ile ilintili pozitivist duruşu için bkz. Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013; Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

saca açmak gerekirse, ilk olarak Fransız Devrimi akabinde ortaya çıkan katolik ortam ve bu çerçevede yaşanan sınıf mücadelesi onun gelişimine katkı sağlamıştır. Buna göre devrimden sonra iktidara gelen Fransız burjuvazisi aristokratik kalıntılarla ittifak yolunu seçmiştir. Zira 1830 devriminin olayları burjuvaziye eski feodal düşmanlarından daha güçlü bir düşmanla karşı karşıya olduğunu göstermiştir: Fransız proleterya. Bu çerçevede değişimin değişmezliğini salık veren ve proleterya tarafından ekseriyetle benimsenen diyalektik materyalizme karşı burjuva; düzeni, yasaları, değişmezliği ve pek tabii statükoyu salık veren pozitivismi şiar edinmiştir. Başka bir anlamıyla Fransız burjuvazisi devrim sonrası kazanımlarını korumak adına devrim sonrası süreçten rahatsız olan proleterya karşısında aristokratik kalıntılarla ittifak kurmuş ve bu ittifakın düşünsel kalkanı değişmezlik yasalarını ortaya koyan pozitivism olmuştur. Bu meyanda devrim öncesinde burjuvazinin proleterya ile birlikte diyalektik materyalizmi benimsediği ancak devrim sonrası süreçte proleteryanın gücünü kırmak adına pozitivism kaydığı unutulmamalıdır.²⁰

İkinci olarak pozitivism bu başarısını Aydınlanma sürecine de borçludur ve hatta pozitivism ile Aydınlanma'nın simbiyotik ikili olduğunu ileri sürmek mümkündür. Zira bizatihi insan aklına ve deneyimlerine atıf yapan Aydınlanma felsefesinin temel amacı toplumu akıl aslında yeniden inşa etmektir.²¹ Bu doğrultuda rasyonalizm ve ampirizmin bir amalgamı itibarı gören pozitivismin insan aklını ve deneyimlerini yücelterek tüm bilgi edinimini bu yollara bağladığı göz önüne alındığında²² iki yaklaşım arasındaki bağ açıkça görülmektedir.²³ Üçüncü olarak kapitalizmin sanayi devrimiyle ivmelenen tedrici yayılımı pozitivist başarının bir diğer sebebidir.²⁴ Buna göre erken dönem kapitalizmde üretim sürecindeki her bileşenin fonksiyonel bir işlev görmesi ve bunların ardışık bileşimlerinin metanın kitlesel üretimine katkı sağlaması, pozitivismin deterministik bileşenler ile bütüne dair yasaları ortaya koymasıyla yakından ilintilidir.²⁵ Yine kapitalist üretim tarzının insanın doğa üzerindeki tahakkümünde zirveyi temsil etmesi ve dolayısıyla sözde insan için diğer tüm ekolojik bileşenleri bilinçsizce katletmesi²⁶ ile pozitivismde insan ve insan aklının ve yine insana dair deneyimlerin kutsanması²⁷ arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

²⁰ Narski, *a.g.e.*, s. 25-119.

²¹ Norman Hampson, "Aydınlanma", William Outhwaite (ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, Çev. Funda Keskin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 60-61.

²² Birger Hjørland, "Empiricism, Rationalism and Positivism in Library and Information Science", *Journal of Documentation*, 61(1), 2005, s. 130-131.

²³ Roy Bhaskar, *Scientific Realism and Human Emancipation*, New York: Routledge, 2009, s. 227.

²⁴ Davut Ateş, *Uluslararası Politika Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*, Bursa: Dora Yayınları, 2013, s. 52-53.

²⁵ Necla Şahin Fırat, "Pozitivist Yaklaşımın Eğitim Yönetimi Alanına Yansımaları, Alana Getirdiği Katkı ve Sınırlılıkları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 2006, s. 48.

²⁶ James O'Connor, "Capitalism, Nature, Socialism: A Theoretical Introduction", *Capitalism, Nature, Socialism*, 1/1, 1988, s. 12.

²⁷ Steven Eric Krauss, "Research Paradigms and Meaning Making: A Primer", *The Qualitative Report*, Vol. 10, No 4, 2005, s. 758-761.

Dördüncü olarak pozitivistizmin evrensel ve dolayısıyla değişmez bilgi iddiasıyla, özellikle devrim çağı olarak nitelendiren 19. yüzyıldaki²⁸ statüko-cu yönetici elitlerin değişmezliğe dair vurgularını beraber düşünmek gerekmektedir. Bu çerçevede pozitivistizmin sosyal bilimlerdeki öncüsü sayılan Comte'un demokrasiye olan antipatisini,²⁹ doğa bilimlerinde Newton fiziğiyle sağlanan düzenliliğin toplumsal formasyonlarda da yaratma gayesini³⁰ ve toplumun Katolik Kilisesi örneğinde olduğu gibi otorite ve hiyerarşi temelinde yeniden dizayn edilmesi isteğini³¹ örnek vermek mümkündür. Öyle ki Comte'un pozitivistizmi ortaya koyduğu eserinin adı bile onun bu tavrını yansıtmaktadır: *Pozitif Felsefe*. Comte'un negatif felsefeden kastettiği ise Hegel diyalektiği ile zirveye ulaşan eleştirel düşüncedir.³² Nihayet, pozitivistizmin bidayette vurgulanan mottosu *Ordem e Progresso* düzen ve ilerleme anlamına gelmektedir ve³³ tüm bu gelişmelerle birlikte irdelendiğinde pozitivistizmin evrensellik iddiası altında yatan toplumsal ve sınıfsal mücadele vuzuha kavuşmaktadır.

Positivistizmin evrensellik iddiasını perçinleyen bir diğer önemli ve görece toplumsal mücadele alanından uzak olan gelişme ise genelde doğa bilimlerinde özeldir ise fizikte yaşanan gelişmelerdir.³⁴ Bu çerçevede deterministik ilişkiselliği doğa nesnelere nezdinde ortaya koyan Newton fiziği sosyal bilim insanlarına örnek gösterilmiş ve aynı düzenliliğin ve neden-sonuç ilişkisinin bu alanda da ortaya koyulabileceği inancı sosyal bilim insanlarına dayatılmıştır.³⁵ Böylesi bir durumun neticesi ise gerek sosyal bilimlerde gerekse beşere ilişkin zihinsel ve pratik tutumda tahakkümü ekseriyetle kırılmayan pozitivist evrenselci bakıştır. Bununla birlikte sosyal bilim insanlarının pozitivistizmi içselleştirmeye iten sebep psikolojiktir. Öyle ki İbn-i Haldun'un *Mukaddime* adlı eserinde vurguladığı üzere mağlup olanın galibe ve onu galibiyete ulaştıran yönlerine öykünmesi sıklıkla tanık olunan bir fenomendir.³⁶ Bu minvalde Newton fiziğinin başarısını arkasına alan doğa bilimleri sosyal bilimlerini *so-called* (sözde) veya *pseudo* (sahte) bilim olarak yaftaladıkça³⁷ sosyal bilim insanları çareyi pozitivistizmi içselleştirmekte bulmuştur. Neticede ortaya çıkan durum hem sosyal bilimlerde hem de beşere dair bakışta güçlü pozitivist gelenektir.³⁸

²⁸ Eric Hobsbawm, *Devrim Çağı 1789-1848*, Çev. Mustafa Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012.

²⁹ Murzi, *a.g.e.*, s. 2.

³⁰ Comte, *a.g.e.*, s. 16.

³¹ Murzi, *a.g.e.*, s. 2.

³² Frank E. Hartung, "Pozitivistizmin Sosyolojisi", Olcay Geridönmez (ed.), *Pozitivistizm*, Çev. Mehmet Erdal, vd., İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013, s. 201-202.

³³ Stephen Calogero, "Why Positivism Failed Latin America", *Inter-American Journal of Philosophy*, 3(1), 2012, s. 34-58.

³⁴ Lütfü Şimşek, *Sosyal Bilimler ve Felsefe*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, s. 30-54.

³⁵ Roger Trigg, *Sosyal Bilimleri Anlamak*, Çev. Beyza Sümer, Filiz Ülgüt, İstanbul: Babil Yayınları, 2005, s. 10.

³⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.

³⁷ Merrilee H. Salmon, "Explanation in the Social Sciences", Philip Kitcher, Wesley C. Salmon (ed.), *Scientific Explanation*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989, s. 384.

³⁸ Steve Smith, "Positivism and Beyond", Andrew Linklater (ed.), *International Relations Critical Concepts in Political Science*, London: Routledge, 2000, s. 570.

Pozitivizmin güçlü pozisyonu onun sosyo-politik pratikle ilişkisi ve Newton fiziğinin kuramsal gelişimiyle yakından ilintili ise bu alanlarda yaşanan alt-üst oluşlar şüphesiz pozitivizmi aksiyomatik sarsıntılara uğratmıştır. Öyle ki sıralanan sosyo-politik gelişmelerin gereklilikleri ortadan kalktığında ve ifşa olduğunda, yine Newton fiziğinin yaklaşık 200 yıllık saltanatı; rölativite kuramı, kuantum fiziği, kuantal mekaniği ve kaos teorisi gibi doğa bilimsel gelişmelerle sorgulandığında pozitivizmin doğa bilimlerindeki müstahkem konumu da sarsılmıştır.³⁹ Şüphesiz pozitivizmin sosyal bilimlerdeki gücü bir ölçüde Newton fiziğine bağlı idiyse bu alanda yaşanan gelişmeler sosyal bilimlerde de derin etkiler yaratmıştır.

İşte genelde sosyal bilimlerde özelde ise çalışmanın konusu olarak insan haklarında yaşanan evrensellik-rölativite tartışması pozitivizmin ve pozitivist bakış açısının derinden sarsılmasıyla da yakından ilintilidir.⁴⁰ Öyle ki doğa bilimlerinde bile deterministik ilişkiselliğin sorgulandığı bir dönemde beşere içkin herhangi bir veçhede deterministik yasaları ve evrenselliği vurgulamak abesle iştigal etmekle eş değer görülmüştür.⁴¹ Bu noktada belirtmek gerekir ki evrensel insan hakları iddiasının Batı menşeli olması, modernleşme kuramı gibi *lineer* (doğrusal) bir evrimsel süreç öngörmesi, insana dair özellikleri zamandan ve mekândan ayrıksı bir şekilde ele alması gibi yönleri⁴² dikkate alındığında temelindeki pozitivist duruş aşıkârdır. Buna mukabil kültürel rölativistler ise sosyal bilimlerin geneline nüfuz eden post-modernist, post-pozitivist bir tavırla, insan haklarının evrenselliği iddiasına gizil unsurları ifşa etmeye çalışmışlar ve özellikle kültür temelinde toplumlararası farklılığa vurgu yapmışlardır.⁴³ Dolayısıyla tartışmanın özünde insanın kadim uğraşında yer alan evrensel gerçeklik iddiası ve buna karşı bir tavır bulunmaktadır. Bu kapsamda evrensel insan hakları iddiasının temelinde gizil bir kültürü barındırdığı iddiası da tıpkı pozitivizm gibi onu ortaya çıkaran sosyo-politik koşulları ifşa etmeyi gerektirmektedir.

Tüm bu noktalardan hareketle fizikteki kuramsal değişimlerin insan hakları temelinde ortaya çıkan evrensellik-rölativite tartışmasını ne yönde etkilediği sorusuna odaklanan çalışmada ilk olarak evrenselci bakışın temelini ve dolayısıyla da rölativistlerin karşı duruşunun meta-teorik düzeyine yer verilmiştir. Başka bir anlatımla çalışmanın bidayetinde kültürel rölativistlerin veya evrenselci yaklaşım mensuplarının insan hakları temelli iddialarına değil, onların iddialarını şekillendiren zihinsel arka plan ele alınmıştır. Akabinde ise izafiyet teorisi ile yaşanan kuramsal değişimin kültürel rölativistlerin iddialarını güçlendirici yönleri üzerine durulmuştur. Nihayet çalışmanın sonuç bölümünde tartışmanın olumlu bir yönde seyretmesi adına Newton

³⁹ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008, s. 50.

⁴⁰ Başka bir anlatımla insan hakları temelinde yaşanan evrensellik-kültürel rölativite tartışmasının sebepleri arasından çalışma nezdinde seçilen kuramsal fizikteki gelişmelerdir.

⁴¹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s. 50.

⁴² Esra Demir, "İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3, 2008, s. 211-212.

⁴³ Jack Donnelly, "Cultural Relativism and Human Rights", *Human Rights Quarterly*, Vol 6, No 4, 1984, s. 401.

mekaniği ve İzafe teorisi arasında kurulan birlikteliğin insan hakları alanında da tecessüm etmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Isaac Newton'un *Principid*'sından Evrensel Sosyo-Politik Gerçekliğe: Kültürel Rölativist Duruşun Tarihi-Zihinsel Kodları ve Meta-Teoriği

Kültürel rölativistlerin evrensel insan hakları söylemine dair şüpheli tutum ve tavırları evrenselci söylemin aslında gizlenmiş Batılı değerler olması hasebiyledir.⁴⁴ Buna göre insan haklarına dair evrenselleştirilen tutum gerek ortaya koyduğu ilkelerle gerekse de bu ilkeleri ortaya çıkaran tarihsel zemin olarak Batı menşelidir.⁴⁵ Dolayısıyla Batı geçmişte zora dayanarak yaptığı gibi kendi modelini dayatmakta ve yine kendisi dışındaki toplumların özsel değerlerini yok sayarak kendisini öykünülmesi gereken bir konuma yerleştirmektedir.⁴⁶ Bu çerçevede böylesi bir savın kökenlerini pozitivist sosyal bilimsel bakışta, sömürge ve yeni emperyalizm döneminde görmek mümkündür. Dolayısıyla bu başlık altında kültürel rölativistlerin evrensel insan hakları söylemine dair geliştirdikleri Batı menşeli yaftasının tarihi-zihinsel kodları ve meta-teoriği irdelenmeye çalışılmıştır.

Newton'un bilim felsefesindeki önemi yalnızca klasik kuramsal fiziğin zirvesini teşkil etmesinden ya da ünlü *gravitasyon* (yer çekimi) yasasından kaynaklanmamaktadır.⁴⁷ Zira onun ortaya koyduğu yasayı matematiksel formülasyona dökebilmesi evrenin ve onun işleyişinin insan aklıyla kavranabilmesinin mümkün olduğu algısını da güçlendirmiştir.⁴⁸ Buna göre önceleri insanüstü varlıkların bilgi alanı olarak kutsiyet atfedilen evren ve onun insan aklını aştığı yönündeki inanç, Newton ile birlikte büyük bir yıkıma uğramıştır.⁴⁹ Bununla birlikte onun makro düzeyde evrene yönelik bu tutumu diğer tüm bilim dallarını derinden etkilediği gibi Newton mekaniği adeta diğer bilimlerin yöntemi haline de gelmiştir.⁵⁰

Newton'un kuramsal fiziğe katkısını kabaca ifade etmek gerekirse, o en temelde nesnelere hareket yasasını ortaya koymuştur. Şüphesiz Newton'a gelinceye kadar örneğin Aristoteles, Kepler, Kopernik, Galileo gibi ünlü bilim insanlarının da kafa yorduğu temel mesele zaman, mekân ve hareket üzerinedir.⁵¹ Ancak Newton'u bu düşünürlerden ayıran en temel nokta ortaya koyduğu deterministik formülasyon ile bütün evrende geçerli tek bir

⁴⁴ Jack Donnelly, "The Relative Universality of Human Rights", *Human Rights Quarterly*, Vol. 29, No. 2, 2007, s. 294.

⁴⁵ Elizabeth M. Zechenter, "In The Name of Culture: Cultural Relativism and the Abuse of the Individual", *Journal of Anthropological Research*, Vol. 53, No. 3, 1997, s. 321.

⁴⁶ Yasemin Özdek, "Recent Debates on Human Rights: Universalism or Cultural Relativism", *Turkish Yearbook of Human Rights*, 16, 1994, s. 23.

⁴⁷ Enis Doko, *Dahi ve Dindar: Isaac Newton Din ve Bilim İlişkisinde Konuşma Sırası Newton'da*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011, s. 9.

⁴⁸ Metin Sarfati, "Rasyonalite ve Neoklasik Kuram", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 16, Sayı 57, 2005, s. 111.

⁴⁹ Mazhar Bağlı, "Klasik Fizik İlkeleri Bağlamında Modern Bilincin ve İktidarın İmkânları: Özgürlük ve Yetkinlik", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3, 2002, s. 37.

⁵⁰ Chong Ho Yu, *Philosophical Foundations of Quantitative Research Methodology*, Lanham, MD: UPA, 2006.

⁵¹ Seda Özsoy, Güneş Merkezli Evren Anlayışı: Kopernik, Kepler ve Galilei Neyi Değiştirdi? ", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, Güz 2015, s. 95-111.

yasayı açıklamasıdır. Zira Newton'dan önce geçerli olan Aristotelesçi görüşe göre evren kavranması "mümkün olan" ve "mümkün olmayan" şeklindeki düalist bir bakışla kalsifikasyona tabi tutulmuştur. Oysaki Newton ortaya koyduğu deterministik yasalar ile tüm evrenin işleyişini ortaya koyduğu iddiasındadır.⁵²

Bununla birlikte Newton'un ortaya koyduğu duruş ve yasalar kendisinden öncekileri hem yıkıcı hem de onları tamamlayıcı bir etki yapmıştır. Bu çerçevede Newton'un yasalarını kendilerinden öncekilerden ayırt etmek adına daha somut bir şekilde vermek gerekmektedir. İlk olarak Aristoteles'e göre cisimler ağırlıklarıyla doğru orantılı bir hızla yere düşmektedirler. Yine Aristoteles herhangi bir cismin hareket etmesi için ona sürekli olarak bir etkide bulunulması gerektiğini savlamıştır.⁵³ Akabinde ortaya çıkan Galileo'ya göre ise bütün cisimler kütlelerinden azade bir şekilde ve aynı hızla yere düşmektedirler.⁵⁴ Kendisinden öncekiler dikkate alındığında ise Newton şu yasaları formüle etmiştir: i) Bir cisme dışarıdan bir etkide bulunulmazsa bahse konu cisim düzgün doğrusal hareketini sonsuza kadar sürdürmektedir. ii) Kütleli m olan bir cisme F kuvveti uygulandığında cismin a ivmesi arasında ise $F=Ma$ bağıntısı bulunmaktadır. iii) Cisme uygulanan her etki aynı kuvvette bir tepki yaratmaktadır.⁵⁵ Bu çerçeveden bakıldığında Newton'un kendisinden önceki düşünürleri düzelterek yasalarını ortaya koyduğu aşikârdır.⁵⁶

Newton'un formüle ettiği yasaların bir diğer önemli yanı da onların matematiksel denklemlere indirgenmeleri ve dolayısıyla *atemporal* (geçici olmayan) bir hal kazanmalarındır. Başka bir anlatımla, matematiksel değişkenler şeklinde ele alınan veriler arasındaki deterministik ilişkisellik bugün geçerli olduğu gibi geçmişte ve gelecekte de geçerlidir.⁵⁷ Ortaya koyduğu deterministik yasalarla Newton mekanik bir evren tahayyülünü de yürürlüğe koymuştur. Öyle ki bu evrende artık her nesne x , y , z gibi ölçülebilir nicel değişkenlere indirgenebilmekte ve bu sayede her şey deterministik ilişkisellik anlamında açıklanabilir hale gelmektedir.⁵⁸ Bununla birlikte Newton'un bilim anlayışını farklı kılan bir diğer unsur da onun araştırma konusu olan fenomene sorduğu soru ile ilintilidir. Buna göre Newton kendisinden önceki düşünürlerin nesneye yönelttikleri niçin sorusu yerine nasıl sorusunu tercih etmiştir.⁵⁹

Sorgulama düzeyindeki bu farklılığı açmak gerekirse teolojik bir tavrı yansıtan niçin sorusu nesnelerin biricikliği üzerine kafa yormayı gerektirir. Bu çerçevede bilime konu olan nesne onu farklı kılan nitel unsurlarıy-

⁵² Şafak Ural, "Newtoncu Bilim Anlayışı", *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 2015, s. 12.

⁵³ Timur Karaçay, "Determinizm ve Kaos", *Mantık, Matematik ve Felsefe II. Ulusal Sempozyumu*, 2004, s. 1.

⁵⁴ İsmail Köz, "Aristoteles Mantığı ile Felsefe-Bilim ilişkisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2002, s. 371.

⁵⁵ Caner Taslaman, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2008, s. 34-38.

⁵⁶ Arthur Stinner, "The Story of Force: From Aristotle to Einstein", *Phys. Educ.*, 29, 1994, s. 77-83.

⁵⁷ İlyas Prigogine, Isabelle Stengers, *Order Out of Chaos*, New York: Bantam Books, 1984, s. 68.

⁵⁸ Haşim Cem Çelik, "Heisenberg, Nedensellik ve Determinizm", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4, 2007, s. 128.

⁵⁹ Ural, *a.g.e.*, s. 13.

la ele alınmakta ve araştırma konusu bu nitelik üzerinden cevaplandırılmaya çalışılmaktadır. Niçin sorusu araştırma nesnesine ve onun niteliğine ilişkin olduğundan şüphesiz böylesi bir sorunun cevabını bulmak için içeriden bir bakışla araştırma faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Böylesi bir durumda ise evrensel yasalar yerine nesnenin niteliği üzerine bina edilmiş oldukça mikro açıklamalar yapılması kaçınılmazdır.⁶⁰

Buna mukabil nasıl sorusu ise nesnenin niteliğinden ziyade onun ölçülebilir nicel unsurlarına ve bizatihi hareketin kendisine odaklanmaktadır. Başka bir anlatımla bu soruyla araştırma nesnesi araştırma konusunun önüne geçmediği gibi odaklanılan nokta bizatihi hareketin kendisi olduğu için bu durumda gözlemlenebilir eyleme ilişkin nicel ve ölçülebilir veriler dikkate alınmaktadır. Yine niçin sorusunun aksine nasıl sorusu nesnenin niteliğiyle alakadar olmadığı için dışarıdan bir bakışı gerektirmekte ve dolayısıyla ortaya çıkan daha makro hatta evrensel bir ilişkisellik olabilmektedir.⁶¹ Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse nasıl sorusu nesne dışı bir bakışı yansıttığından ortaya çıkan yasa da nesneden bağımsız olarak evrensellik kazanmaktadır. Bundan sonra o, belirli şartlar altında bugün, dün ve yarın gözlemlenebilecektir.

Herhangi bir bilim alanında yaşanan değişimin diğer bilim dallarına da etki etmesi kaçınılmazdır⁶² ve bu sav kendi döneminde bir bilimsel devrim itibarı gören Newton fiziği için daha fazla geçerlidir. Zira vurgulandığı üzere Newton yasaları yalnızca yasa olarak kalmamış insanların evrene bakışını değiştirmiştir. Değişen bu algıya göre artık evren insan aklıyla keşfedilebilir bir hal kazanmıştır. Bu çerçevede kimi yazarlarca Newton'un *Principia* adlı eserinin Aydınlanma'nın başlangıcı olarak kabul edilmesi de anlaşılır hale gelmektedir.⁶³ Hâlihazırda insanı, onun aklını ve deneyimlerini kutsayarak akıl esasında toplumu yeniden dizayn etmeyi düstur edinmiş olan Aydınlanma ile Newton'un ortaya koyduğu mekanik evren tahayyülü arasındaki bağ da oldukça açıktır.⁶⁴

Dolayısıyla doğa bilimlerinde başlayıp akabinde toplum bilimlerine sirayet etmeye başlayan deterministik, açıklayıcı, evrenselci ve mekanik anlayış Aydınlanma ile birlikte kitleler nezdinde de itibar görmüştür. Böylesi bir itibarın en sarih tecessümü ise yaklaşımını *sosyal fizik* olarak adlandıracak kadar ondan etkilenen Auguste Comte'dur.⁶⁵ Zira Comte bu yaklaşımıyla teolojik ve metafizik dönemin sonunu ilan ederek pozitif dönemin başlangıcı-

⁶⁰ Martin Hollis, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford:Clarendon Press, 1991.

⁶¹ *a.g.e.*

⁶² Carl I. Hovland, "Computer Simulation of Thinking", Harold Guetzkow (ed.), *Simulation in Social Science Readings*, Englewood Cliffs: Prentice Hall Inc, 1962, s. 16.

⁶³ J. B. Shank, *The Newton Wars and the Beginning of the French Enlightenment*, Chicago: The University of Chicago Press, 2008.

⁶⁴ Filipe J. Sousa, "Metatheories in Research: Positivism, Postmodernism and Critical Realism", *Organizational Culture, Business-to-Business Relationships and Interfirm Networks Advances in Business Marketing and Purchasing*, 16, 2010, s. 455-553.

⁶⁵ Maurice Duverger, *The Study of Politics*, Çev. Robert Wagoner, New York: Thomas Y. Crowell Company, 1972, s. 1.

nı müjdelemiştir.⁶⁶ Buna göre niçin sorusu teologların ve din adamlarının ilgi alanıdır. Buna mukabil nasıl sorusu ise bilimin konusu olup bilim adamlarının uğraş alanındadır.⁶⁷ Bu çerçevede Comte'u Newton fiziğindeki düzenliliği, kestirilebilirliği ve evrenselliği sosyal bilimlere aktarmaya iten sebep ise onun içinde yaşadığı dönemdeki toplumsal sorunları pozitif düşünce ile aşmak istemesidir.⁶⁸

Comte vasıtasıyla sosyal bilimlere sirayet eden Newtoncu anlayış çerçevesinde ise pozitivist sosyal bilim felsefesi uzun yıllar tahakkümünü sürdüreceği aksiyomlarını ortaya koymuştur: i) Doğa bilimler ve sosyal bilimler arasında bir farklılık yoktur. Dolayısıyla sosyal gerçeklik de doğa gerçekliği gibi aynı bakış açısıyla ele alınmalıdır. ii) Sosyal gerçekliğin yalnızca ampirik olan yönü bilimin konusunu teşkil etmektedir. iii) Pozitivist sosyal-bilimsel araştırma neticesinde ulaşılan yasalar evvel ezel ve ebet müddet geçerlidirler. Zira toplumsal yaşamın da doğal yaşam gibi mekanik, deterministik işleyişi bulunmaktadır.⁶⁹ Özetle Newtoncu pozitivist bilim felsefesi sosyal gerçekliği belirli bir değişmeyen deterministik yasa ve mekanik çerçevesinde ele almıştır.

Vurgulandığı üzere Newton fiziği sosyal bilimlere de uygulanması neticesinde Aydınlanma felsefesinin başlangıcı itibarı görmüş ve bu çerçevede Batı toplumunun hem kendisini hem de onun Batı-dışı toplumlara bakışını şekillendirmiştir.⁷⁰ Bu noktada Batı toplumu bilimsel devrimlere de ev sahipliği yapmanın verdiği özgüvenle *West and the Rest* (Batı ve diğerleri) anlayışını ortaya koymaya başlamıştır.⁷¹ Bu noktada Batı'yı yine Batı nezdinde biricik konuma iten temel gelişmeler ise doğa ve sosyal bilim alanlarında yaşanan devrimsel gelişmeler, Aydınlanma felsefesi, Rönesans, Reformasyon, Endüstri Devrimi vs. olarak sıralanabilir.⁷² Bu andan itibaren evrensel yasalarla işleyen evren tahayyülünde Batı, deterministik, lineer ve mekanik işleyişin bilincindeki toplumlara refere ederken, Batı dışı toplumlar ancak onu taklit ederek onun seviyesine çıkabilecek olan toplumlardır.⁷³

Öyle ki doğa bilimleri alanındaki gelişmeler ve özellikle Newton mekaniği, Batılı toplumları sosyal gerçekliğe dair aynı mekanik, deterministik, lineer ve yasacı tutumu benimsemeye sevk etmiştir. Bu minvalde Batı ve Batı'nın izlediği yol ve yöntemler denklemin bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadırlar. Örneğin Rostow tarafından ortaya konulan modernleşmenin iktisadi kuramında Batı nihai merhaleyi temsil etmekte ve diğer toplum-

⁶⁶ Comte, *a.g.e.*, s. 34-35.

⁶⁷ *a.g.e.*, s. 8.

⁶⁸ *a.g.e.*, s. 16.

⁶⁹ Mehmet A. Okur, Hakan Ö. Ongur, "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori", Ramazan Gözen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 293-295.

⁷⁰ Antony Anghie, "Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law", *Harvard International Law Journal*, Vol. 40, No 1, 1999, s. 5.

⁷¹ Niall Ferguson, *Civilization The West and the Rest*, New York: The Penguin Press, 2011.

⁷² Stuart Hall, "The West and The Rest: Discourse and Power", Stuart Hall, Bram Gieben (ed.), *Formations of Modernity*, Padstow: The Open University, 1992.

⁷³ Yusuf Çınar, "Bir Eleştiri Örneği: Tanzimat'tan Cumhuriyete Batılılaşma", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 19, Ocak-Şubat-Mart-2010, s. 6.

lara onun izlediği yollar rehber olarak sunulmaktadır. Bu çerçevede Batı dışı toplumlar sırasıyla geleneksel toplum, kalkınmaya hazırlık aşaması, kalkınma, olgunluğa yönelme aşaması ve nihayet kitlesel tüketim çağı aşamalarını takip ederek Batı'nın seviyesine ulaşabileceklerdir.⁷⁴

Böylesi bir algının erken dönem tecessümü ise Batı toplumlarının kendilerine verilmiş bir görev edasıyla icra ettikleri sömürgecilik faaliyetleridir. Öyle ki dönem dönem hegemon sömürgeciler değişseler de onları motive eden ve motto haline gelen yaklaşımlarında bir değişiklik yaşanmamıştır. Zira Fransızlar için Batı'nın idrak seviyesine gelemeyen toplumları bu seviyeye zorla da olsa getirmek *la mission civilization* (medenileştirme misyonu) olarak nitelendirilirken Britanya için bu *white's man burden* (beyaz adamın yükü)'dir. Nihayet sömürgeciliği bağlamından koparmadan kolonizis sürdüren ABD için ise aynı misyon *manifest destiny* (kaçınılmaz yazgı), *American exceptionalism* (Amerikan istisnacılığı) veya *responsibility of our power* (gücümüzün sorumluluğu) olarak deklare edilmiştir. Tüm bu mottoların ortak noktaları ise Batı'yı öykünülmesi, taklit ve takip edilmesi gereken bir konuma yerleştirirken diğer toplumları aşağı ve takip eden bir konuma yerleştirmesidir.⁷⁵ Batı'nın konumu bu devletler nezdinde o kadar evrensel-dir ki diğer toplumları bu yöne zorla sevk etmek onların iyilikleri içindir. Zira lineer, deterministik ve mekanik toplum kuralları açısından bakıldığında Batı en üst merhaleyi temsil etmektedir ve diğer toplumlar ancak onun izlediği yolları takip ederek veya Batılı devletler tarafından zorla bu yollara sevk edilerek aynı seviyeye ulaşabilirler.⁷⁶

Batı'nın kendisini merkeze konumlandırın bu yaklaşımını uluslararası hukukun öncülü olarak kabul edilen Hugo Grotius'ta⁷⁷ da görmek mümkündür. Öyle ki Grotius; tanrı tarafından insanlara bahşedilen toprakların verimsiz, çorak ve boş bırakılmayacağını, insanoğlunun görevinin bunları verimli bir şekilde işlemek olduğunu belirtmiş; işlenmeyen, verimsiz ve çorak bırakılan toprakların ise mevcut sahibinin mülkü olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürmüştür.⁷⁸ Başka bir anlatımla dünyanın herhangi bir yerinde verimsiz bir şekilde bırakılan bir toprak parçası orada yaşayan insanların mülkü olarak değerlendirilemez zira bu toprağın halkları tanrı tarafından kendilerine bahşedilen bahse konu toprakları verimsiz bir şekilde kullanılarak sorumluluklarını yerine getirmemişlerdir.⁷⁹ Böylesi bir savda verimsiz topraklara hükmeden ve topraklarını verimsiz bir şekilde işleyenler Ba-

⁷⁴ Walt W. Rostow, *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

⁷⁵ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s. 116-143.

⁷⁶ J. Matunhu, "A Critique of Modernization and Dependency Theories in Africa: Critical Assessment", *African Journal of History and Culture*, Vol. 3(5), 2011, s. 65-68.

⁷⁷ Hamilton Vreeland, *Hugo Grotius: The Father of the Modern Science of International Law*, Littleton: Fred B. Rothman&Co., 1986.

⁷⁸ Mark Neocleous, "International Law as Primitive Accumulation; Or, The Secret of Systematic Colonization", *The European Journal of International Law*, Vol. 23, No. 4, 2012, s. 955-956.

⁷⁹ Hugo Grotius, *The Rights of War and Peace*, Çev. Richard Tuck, Indianapolis: Liberty Fund, 2005, s. 432-448.

tı dışı toplumlara işaret ederken, insanoğlunun sorumluluğunu yerine getirerek hukuk veya savaş yoluyla bu toprakları gerçekte sahibi olmayanlardan alanlar ve sonrasında verimli bir şekilde işleyenler ise Batılılardır. Dolayısıyla sömürgecilik faaliyetleri insan olmanın sorumluluğunu yerine getiren Batılı sömürgeciler ile bu sorumluluğu yerine getiremeyen/getirmeyen sömürgeciler arasındaki Batı merkezli bir ilişkiyi yansıtmaktadır.

Erken dönemde sömürgecilik vasıtasıyla tecessüm eden Batı'nın Newtoncu toplumsal gelişim modeli dekolonizasyon süreci ile birlikte kuramsal düzeyde açık ve fakat pratik düzeyde gizli bir şekilde sürdürülmüştür. Öyle ki post-sömürge toplumları için aşamalı ilerleme sunan Modernleşme Kuramı aynı motivasyonla ortaya konmuş ve Batı dışı toplumlara ilerlemenin deterministik, mekanik ve lineer yasalarını sunmuştur.⁸⁰ Bu çerçevede Batı tarzı ulus-devlet, Batı tarzı yaşam, Batı tarzı kültür evrimsel sürecin nihai noktasını teşkil etmektedir.⁸¹ Bahse konu kuramın Newtoncu yaklaşımını açmak gerekirse, kuramın mensupları Batı dışı toplumların geçmişte Batı'nın izlediği yolu takip ederek modernleşebileceği varsaymaktadırlar.⁸² Yine Modernleşme kuramı az gelişmişliği bu toplumların geçmişten ve gelenekten kopamalarıyla, bilimsel ve teknik gelişmelere açık olmamalarıyla ve sosyal yapıların modernleşmeye engel olacak şekilde içe kapalı olmalarıyla açıklamaktadır. Kısacası kuram az gelişmişliği o toplumun iç dinamikleri ile açıklamaktadır.⁸³ Tüm bu noktalardan bakıldığında modernleşme kuramını batı dışı toplumları deterministik yasalarla ilerlemeye çağırmakta ve kendisini de evrensel ilan etmektedir.⁸⁴

Kuramsal düzeydeki bu durumun pratikteki gizli yansıması ise kolonyal dönem sonrasında eski sömürge halklarının kendi başlarına ilerleme sağlayamayacakları düşüncesiyle uygulamaya konulan manda rejimleri ve akabinde tesis edilen yeni emperyalist ilişkilerdir.⁸⁵ Zira *self determinasyon* (ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri) şiarının benimsendiği I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti ve II. Dünya Savaşı akabinde ise Birleşmiş Milletler aracılığıyla kurulan vesayet komisyonları sömürge toplumlarının kendilerini yönetecek seviyeye gelinceye kadar bu gelişim seviyesini tamamlamış Batılı devletler tarafından yönetilmelerini salık vermektedir.⁸⁶ Başka bir anlatımla beyaz adamın yükü katlanarak devam etmektedir. Yine sömürge sürecinin kolonisiz icrasını ifade eden yeni emperyalizm ile ilk ola-

⁸⁰ Bubaker F. Shareia, "Theories of Development", *International Journal of Language and Linguistics*, Vol. 2, No 1, 2015, s. 79-80.

⁸¹ Samuel P. Huntington, "The Change to Change: Modernisation, Development and Politics", *Comparative Politics*, Vol. 3, No 3, 1971, s. 285-298.

⁸² Ronald Inglehart, Wayne E. Baker, "Modernization, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values", *American Sociological Review*, Vol. 65, 2000, s. 19.

⁸³ Adam Przeworski, Fernando Limongi, "Modernisation: Theories and Facts", *World Politics*, Vol 49, No 2, 1997, 155-183.

⁸⁴ Julian Wucherpfennig, Franziska Deutsch, "Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited", *Living Reviews in Democracy*, 2009, s. 4-6.

⁸⁵ Pelin Sönmez, "Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyalogu", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014, s. 64-65.

⁸⁶ Nermin Abadan, "Vesayet Rejimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 1954, s. 289-311.

rak Batı-dışı toplumların zihinlerine Batı ve değerlerinin evrenselliği işlenmiş akabinde de Batı'nın siyasi-toplumsal gelişim modeli gerek zorla gerekse de uluslararası kurumlar aracılığıyla dayatılmıştır.⁸⁷ Bu çerçevede örneğin Batı tarzı kapitalist iktisadi tarz yeri geldiğinde kamulaştırma faaliyetinde bulunan devletlerde CIA destekli darbelerle⁸⁸ yeri geldiğinde de Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kurumların yapısal uyum programlarını dayatmasıyla Batı dışı toplumlara yerleştirilmeye çalışılmıştır.⁸⁹

İşte vurgulanan bu tarihi-zihinsel kodlar kültürel rölativistlerin evrensel insan hakları söylemine karşı duruşlarının meta-teorik çerçevesini ortaya koymaktadır. Buna göre, Batı'nın Batı-dışı toplumlara yönelik davranışının tasvir edilen bu tarihselliği ortadayken yine ekseriyetle Batılı değerler üzerine bina edilmiş insan hakları söylemini naif bir tutumla ele almak mümkün değildir.⁹⁰ Zira Kültürel rölativistlere göre Batı Newtoncu mekanik tahayyüle, kendisine sonul nokta olarak lanse eden lineer evrimsel çizgiye, Batı'nın izlediği yolları bağımsız değişken haline getirerek evrenselleştiren söylemine uygun bir şekilde şimdi de evrensel insan hakları yaklaşımıyla Batı dışı toplumların özsel değerlerini göz ardı etmektedir.⁹¹ Oysaki temeli beşer olan bir haklar bütünü, bizatihi insanın içinde yaşadığı kültürel çevrenin koşulları altında şekilleniyorken evrensel olarak lanse edilemez.⁹² Tüm bu noktalardan hareketle çalışmanın bundan sonraki kısmı Newton fiziğini sarsan izafiyet teorisinin beşere bakışta yarattığı değişikliğe ve bu çerçevede kültürel rölativist argümanlara yaptığı katkıya tahsis edilmiştir. Zira nasıl ki Newtoncu mekanik evren tahayyülü evrensel Batı değerleri iddiasına katkı sağladıysa doğa bilimlerindeki determinizmi sarsan izafiyet teorisi de evrensellik-rölativite tartışmasının bağlamını değiştirici bir etki yapmıştır.

Einstein'in İzafiyet Teorisi ve Konumu Sarsılan Evrensellik İddiası: Evrensel İnsan Hakları Söylemine Kültürel Rölativist Karşı Duruş

Newton fiziği özellikle günlük hayatta rastlanılan cisimlerin hareket yasalarını ortaya koymak noktasında sağladığı başarıyla gerek doğa bilimlerinde gerekse de pozitivism aracılığıyla sosyal bilimlerde oldukça güçlü bir konuma gelmiştir.⁹³ Ancak nadir de olsa doğa bilimlerinde de evrensel bilgi iddiasının mutlak olarak geçerli olmadığı izafiyet teorisi, kuantum fiziği, kuantal mekaniği ve kaos teorisi gibi kuramsal gelişmelerle ortaya konulmuştur. Nasıl ki Newtoncu mekanik, deterministik ve evrensel evren tahayyülü beşere dair bakışı etkilemişse kuramsal fizikteki bu gelişmeler toplum bi-

⁸⁷ David Harvey, *Yeni Emperyalizm*, Çev. Hür Güldü, İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

⁸⁸ Miles Copeland, *Devletler Oyunu Bir CIA Ajanının Anıları*, Çev. Bedirhan Muhib, İstanbul: Nehir Yayınları, 1995.

⁸⁹ Alfredo Saad-Filho, *Kapitalizme Reddiye Marksist Bir Giriş*, İstanbul: Yordam Kitap, 2006, s. 159.

⁹⁰ Roger Lloret Blackburn, "Cultural Relativism in the Universal Periodic Review of the Human Rights Council", *JCIP Working Papers*, Barcelona, 2011/03, s. 9.

⁹¹ Tracy E. Higgins, "Anti-Essentialism, Relativism and Human Rights", *19 Hrv. Women's L. J.*, 89, 1996, s. 93.

⁹² Shashi Tharoor, "Are Human Rights Universal?", *World Policy Journal*, Vol. XVI, No 4, Winter 1999/2000, s. 1.

⁹³ Jane Ritchie, Jane Lewis, *Qualitative Research Practice A Guide for Social Science Students and Researchers*, London: Sage Publications, 2003, s. 6.

limlerinde de değişime temel oluşturmuştur. Bu konudaki en temel sav ise doğa bilimlerinde sağlanamayan deterministik ilişkiselliği sosyal bilimlerde aramanın imkânsızlığına ilişkindir.⁹⁴

İnsan hakları temelli evrensellik-rölativite tartışmasını da bu bağlamda ele almak mümkündür. Zira Newtoncu mekanik evren tahayyülü Batı'nın kendisini ulaşılması gereken seviye olarak evrenselleştirmesine vesile olmuşsa⁹⁵ izafiyet teorisi ve ilintili olduğu kuramlar da bahse konu evrensellik iddiasının sarsılmasına sebebiyet vermişlerdir.⁹⁶ Bu çerçevede bu başlık altında ilk olarak Newton mekaniği ile izafiyet teorisi mukayese edilmiş akabinde de kültürel rölativizmin evrensel insan hakları söylemine yönelik eleştirileri izafiyet teorisinin aksiyomları ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.

Einstein tarafından ortaya konularak Newton fiziğinin müstahkem konumunu sarsan İzafiyet teorisi 1905 yılındaki özel izafiyet teorisi ve 1915 yılında formüle edilen genel izafiyet teorisi olarak iki sacayağı üzerine temellenmiş bir kuramdır.⁹⁷ Bununla birlikte kuramın odaklandığı nokta Aristoteles'ten bu yana düşünürlerin araştırma sorunsalı haline getirdikleri uzay ve zaman eksenlerinde yaşanan harekettir.⁹⁸ Ancak her ne kadar kuramın ortaya çıkışı Newton mekaniği ile aynı motivasyona sahipse de ondan farklı olarak ortaya koyduğu aksiyomlar Newton fiziğini derinden sarsan bir etki yaratmıştır.⁹⁹ Dolayısıyla İzafiyet teorisinin Newton fiziğinden ayrılan noktalarını ortaya koymak yarattığı kuramsal değişimin anlaşılması noktasında oldukça önemlidir.

Vurgulandığı üzere Newton fiziği bütün evrende geçerli olduğunu iddia ettiği yer çökümü yasasını ortaya koyarak bütün nesnelere hareketini tek bir yasa ile açıklamaya çalışmıştır.¹⁰⁰ Buna mukabil izafiyet teorisinde nesnelere hareketleri bahse konu nesnelere yönelik konumlanmayla ilintili olduğu için görelidir. Buna göre gözlemcinin hareket eden nesneye göre nerede durduğu meselesi onun bu hareketi algılayış şeklini etkilemektedir.¹⁰¹ Ancak izafiyet teorisinde gözlemcinin konumundan bağımsız olarak herkesçe aynı algılanan bir hareket söz konusudur: Işık. Başka bir anlatımla gözlemci ister ışığın hareket yönünde isterse de onun hareket yönünün tersinde konumlansın her iki gözlemci de ışığın hızını ve hare-

⁹⁴ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s. 50.

⁹⁵ Marcus Anthony, "A Genealogy of the Western Rationalist Hegemony", *Journal of Future Studies*, 10(4), May 2006, s. 25-38.

⁹⁶ Ercan Salgar, "Pozitivist Felsefede Doğrulama Kavramının Yeri", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 120.

⁹⁷ Albert Einstein, *Relativity: The Special and General Theory*, Çev. Robert W. Lawson, New York: Henry Holt and Company, 1920.

⁹⁸ Remi Brague, "Aristotle's Definition of Motion and Its Ontological Implications", *Graduate Faculty Philosophy Journal*, Volume 13, No 2, 1990, s. 1-22.

⁹⁹ Blake Temple, Craig A. Tracy, "From Newton to Einstein", *The American Mathematical Monthly*, Vol. 99, No. 6, 1992, s. 507-521.

¹⁰⁰ Karaçay, *a.g.e.*, s. 1.

¹⁰¹ Albert Einstein, "The Foundation of the General Theory of Relativity", A. J. Kox, vd. (ed.), *The Collected Papers of Albert Einstein*, Princeton: Princeton University Press, 1997, s. 147.

ketini aynı şekilde algılayacaklardır.¹⁰² Öz bir şekilde vurgulamak gerekirse Einstein'ın kuramındaki mutlak sabit ışık hızıdır.¹⁰³

Bununla birlikte izafiyet teorisi herkes için mutlak geçerli zaman anlayışını da reddetmiştir. Buna göre hızı artan bir cisim için zaman daha yavaş akarken bunun tersinde zaman daha hızlı akacaktır. Dolayısıyla Einstein'ın teorisini görelî yapan unsur Newton mekaniğinde yalnızca eylemlerin gerçekleştiği eksenler olarak ele alınan uzay-zamanın görelî olduğunu ortaya koymasıdır.¹⁰⁴ Zira izafiyet teorisinde uzay-zaman eylemlerin gerçekleştiği eksenler olmakla birlikte bu eksenler hem bahse konu eylemleri etkilemekte hem de onlar tarafından şekillenmektedirler. Dolayısıyla uzay-zaman eksenleri Newton fiziğindeki lineer nitelikleri aksine izafiyet teorisinde eğri veya bükülebilir bir nitelikte ele alınmışlardır.¹⁰⁵

Ancak vurgulandığı üzere kuramda ışık hızı temel sabit kabul edildiği ve hiçbir cisimsel hızın onun hızına erişemeyeceği salık verildiği için kuram bu haliyle ışık hızına ulaşamayan günlük cisimlerin hareketlerini açıklanması noktasında Newton fiziğinin yakaladığı başarıyı yakalayamamıştır. Bunun üzerine Einstein genel izafiyet teorisi yaklaşımında kütle çekimini de hesaba katarak bunu aşmaya çalışmıştır. Yeni hesaplamaya göre kütlesi ve dolayısıyla kütle çekimi ağır olan cisimler için zaman daha yavaş akarken tersi durumlarda zaman daha hızlı akacaktır. Dolayısıyla özel izafiyet teorisinde cismin hızına bağlı olarak görelî bir nitelik kazanan zaman mefhumu genel izafiyet teorisinde kütle çekime bağlı olarak da görelîlik kazanmaktadır.¹⁰⁶ Yani İzafiyet teorisi, Newton mekaniğinde dışsal bir niteliği olan ve dolayısıyla cisimlerin hareketinin ona bağıtlı açıklandığı uzay ve zamanın ve dolayısıyla hareketin görelî olduğunu ortaya koymuştur. Bu çerçevede artık zamanda değişmez bir mefhum olmaktan çıkarak görelîlik kazanmıştır.¹⁰⁷

Özetle uzun yıllar hüküm süren Newton fiziği Einstein'ın İzafiyet Teorisi, kuantum fiziği çalışmaları¹⁰⁸ ve Kaos Teorisi¹⁰⁹ ile yerinden edilmiş ve böylece bilimlerin bilimi olarak lanse edilen fizikte bile düzenliliklerin değil olasılıkların esas olduğu bilim çevrelerince kabul görmüştür. Şüphesiz bu gelişmeler pozitivistimin ana vatanına yapılan en şiddetli saldırıyı teşkil etmektedirler. Zira pozitivistim doğa güçleri arasında belli bir düzenliliği tesis eden ve bahse konu doğa güçleri arasında evrensel, mukim yasalardan müteşek-

¹⁰² Semre Uçar, "Newton Fiziği ve Görelîlik Fiziğindeki Zaman ve Mekan Kavramlarının Reichenbach'ın Epiştemolojisi Çerçevesinde Yorumlanması", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, 2014, s. 16-18.

¹⁰³ John D. Norton, "Einstein's Special Theory of Relativity and the Problems in the Electrodynamics of Moving Bodies That Led Him To It", *Rev. Dec.* 13, 2004, s. 1.

¹⁰⁴ Robert Disalle, *Understanding Space-Time: The Philosophical Development of Physics from Newton to Einstein*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 2.

¹⁰⁵ "Genel Görelîlik", *Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı 38, 2005, s. 7.

¹⁰⁶ Mustafa Saltı, "Kara Delikler, Solucan Delikleri ve Teleparalel Kütle Çekim Kuramı", *Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, 2012.

¹⁰⁷ Bülent Ayyıldız, "Uno, Nessuno E Centomila Adlı Eserde Gerçek Algısı Einstein ve Heisenberg İkileminde Pirandello", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55, 1, 2015, s. 135.

¹⁰⁸ James Binney, David Skinner, *The Physics of Quantum Mechanics*, Cappella Archive, 2008.

¹⁰⁹ Prigogine, Stengers, *a.g.e.*

kil bir mekaniğin olduğunu varsayan Newton fiziğinden hareketle, sosyal güçlerin de bu dünyanın maddi unsurları olarak aynı evrensel yasalarla bağlı olduklarını savlamaktadır. Dolayısıyla evrensel yasaların keşfedilmesi noktasında Newton'cu tahayyülün pozitivist duruşu sosyal bilimlerde de içselleştirilmelidir. Ancak Newton fiziğinin atomlar, enerji ve uzay gibi gözlemlenemeyen olguların açıklanmasında yetersiz kalması ile kuantum teorisi, fizikte bile pozitif yöntemle bilgi edinilemeyecek olan ve ölçümü, kestirimi imkânsız bir olgular alanı açmıştır. Nihayet kuantum mekaniğini ve kuantal hareketini karakterize eden belirsizlik ilkesi ve Einstein'ın rölativite kuramı lineer zaman ve mekân kavramlarını kesinlikten iyice uzaklaştırmışlardır.¹¹⁰

Bu çerçevede rölativite kuramı Einstein'ın hareket, zaman ve uzay arasındaki ilişkileri görelî bir biçimde açıkladığı kuramdır ve ona göre bütün cisimlerin hareketleri nispidir. Belirsizlik ilkesinden etkilenen kuantum kuramı ise Max Planck'ın enerjinin radyan dalgalar şeklinde yayıldığını ve onun da madde gibi küçük partiküllerden oluştuğunu saptamasıyla doğmuştur. Kuantuma göre enerjinin ne zaman parçacık ne zaman dalga hareketleri şeklinde hareket ettiği bilinmemektedir ve atom altı düzeyde madde ve dalgayı ayırtırmak mümkün olmadığı için gerçeklik kuşku altındadır. Nihayet denge durumu bozulan moleküllerin rastgele davranışlarla yeni dengeler aradıklarını ortaya koyan istikrarsızlık teoremi, matematikte girift sistemlerin davranışlarındaki düzensizliğin kestirilebilmesinin mümkün olmadığını ortaya koyan kaos kuramı ve "Pekin'de bir kelebeğin kanat çırpmasının New York'ta fırtınaya sebep olabileceği" ni salık veren kelebek etkisi teorisi sosyal bilimlerde bir yana doğa bilimlerinde bile determinizmin mümkün olmadığını ortaya koymaktadırlar.¹¹¹

Kuramsal fizikte yaşanan bu gelişmeler sosyal bilimlere etkilediği gibi beşere ilişkin genel bakış açısını da etkilemiştir. Buna göre herhangi bir değeri, inancı, kültürü vs. olmayan nesneye dair bilgide elde edilemeyen evrenselliğin oldukça girift bir yapı arz eden beşerden elde etmenin mümkün olmadığı vurgulanmıştır.¹¹² Böylesi bir tartışmanın yaşandığı alanlardan bir tanesi de insan hakları temelindeki evrensellik-rölativite tartışmasıdır. Bu noktada kültürel rölativistler insanın kendi toplumsallığıyla ve dolayısıyla kültürüyle özsel bir farklılık kazandığını belirterek evrensel insan hakları söyleminin geçerli olamayacağını ileri sürmüşlerdir.¹¹³ Bilakis her kültürün kendine özgü insani değerleri ve dolayısıyla şekillendirdiği toplumsal mekanizmaları mevcuttur.¹¹⁴ Kültürel rölativistlerin bahse konu itirazlarının en somut yaşandığı dönemlerden birisi de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Bir-

¹¹⁰ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s. 50.

¹¹¹ *a.g.e.*, s. 52-55.

¹¹² Göktuğ Morçöl, "What is Complexity Science? Postmodernist or Postpozitivist", *Emergence*, 3 (1), 2001, s. 112.

¹¹³ Michael F. Brown, "Cultural Relativism", *Current Anthropology*, Volume 49, Number 3, 2008, s. 366.

¹¹⁴ Stephen Satris, *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Moral Issues*, Guilford: McGraw, 2004, s. 2-25.

leşmiş Milletler'de kabul edilerek zamandan ve mekândan ayrıksı geçerliliğinin ilan edildiği zamandır.¹¹⁵

Bahse konu itirazları açmak gerekirse ilk olarak kültürel relativistler Beyanname'de yer alan insan haklarına ilişkin maddeleri topyekûn reddetmedikleri gibi asıl karşı çıktıkları genelde insan haklarının özelde ise Beyanname'nin evrenselliğine ilişkindir.¹¹⁶ Zira onlara göre Beyanname'de somutlaşan maddeler Batı toplumuna, tarihine ve kültürüne içkindirler. Dolayısıyla bu maddelerin tüm yer küre üzerinde geçerliliğini vurgulayarak devletleri bunlara uymaya zorlamak, tarihin ekseriyetinde tanık olunan Batıcı dayatmanın yeni bir versiyonuna tekabül etmektedir.¹¹⁷ Bu çerçevede kültürel rölativistler Batılı değerleri dayatan evrensel insan hakları yerine her kültürün belirli bir insan hakları anlayışını beraberinde getirdiğinden hareketle görelî bir insan hakları yaklaşımını savunmuşlardır.¹¹⁸

Kültürel rölativistlerin bu itirazlarını İzafiyet ve onunla yakından ilintili teorilerle bağdaştırmak gerekirse ilk olarak Newton fiziğinin atom altı düzeyde hareketi açıklamakta yetersiz kalması ve fakat kuantum mekaniğinin bunu sağlaması örnek gösterilebilir. Başka bir anlatımla Newton'un mekaniği belirli boyutlardaki cisimlerin hareketlerine yönelik yasalar ortaya koymuş ve daha mikro boyuttaki devinimleri açıklayamamıştır. Bu çerçevede ortaya konulan kuantum fiziği ise atomdan daha küçük boyuttaki nesnelere hareketlerini irdelemeye girişmiştir. Bu noktada kültürel rölativistlerin de sistemsel düzeyde geçerli olduğu iddia edilen bazı insan haklarının yerel unsurlarla örtüşmediği iddiası bununla benzerlik göstermektedir.¹¹⁹ Öyle ki evrensel insan hakları iddiası sistemsel yani makro boyutta geçerli insan haklarını ortaya koyarken bunların daha mikro ölçekte yerel unsurlarla bağdaşması her zaman mümkün değildir.¹²⁰ Dolayısıyla atom altı unsurlara yani sistem altı yerel unsurlara dayalı bir insan hakları anlayışı gerekmektedir.

Bununla birlikte İzafiyet teorisinin Newton fiziği aksine hareketin, zamanın ve hızın göreliliğini ortaya koyması kültürel rölativistlerin iddiasıyla örtüşmektedir. Buna göre Newton mekaniği zamandan ve mekândan ayrıksı bir yasayla tüm evrenin işleyişini açıklamaya girişmiş ve nesneye dair nitel unsurları araştırma konusu dışında bırakmıştır. Buna mukabil ise İzafiyet teorisi gözlemcinin hareketli cisme yönelik konumunun onun hızını görelî olarak algılamasını etkilediğini salık vermektedir. Yine kütle çekim olarak daha ağır olan bir cisim için Newton fiziğinde mutlak olan zaman mefhumu da görelî hale gelmektedir. Dolayısıyla kültürel rölativistlerin zamandan ve mekândan azade yani evrensel insan hakları yaklaşımına itirazları anlam

¹¹⁵ Demir, *a.g.e.*, s. 211-216.

¹¹⁶ Richard Harvey Laure Bjawi-Levine, "Cultural Relativism and Universal Human Rights: Contributions From Social Science of the Middle East", *Anthropologist Special Issue*, No 1, 2002, s. 163-165.

¹¹⁷ Michael Goodhart, "Origins and Universality in the Human Rights Debates: Cultural Essentialism and the Challenge of Globalization", *Human Rights Quarterly*, Vol. 25, 2003, s. 943-945.

¹¹⁸ Nkeonye Otakpor, "Cultural Relativism: Some Comments", *Philosophica*, 53 (1), 1994, s. 69.

¹¹⁹ Ruth Benedict, "A Defense of Ethical Relativism", *Journal of General Psychology*, 10, 1934.

¹²⁰ Michael Goodhart, "Neither Relative Nor Universal: Response to Donnelly", *Human Rights Quarterly*, Vol. 30, 2008, s. 189-190.

kazanmaktadır.¹²¹ Zira tıpkı cisme yönelik konumlanmanın hareketi görelî kılması gibi insanın ve toplumların da dünyaya karşı konumlanmaları olarak ifade edilebilecek kültürleri onların anlayışlarını görelî kılmaktadır. Bu doğrultuda Batılı konumlanma ile şekillenmiş evrensel insan haklarının zamandan ve mekândan ayrık bir şekilde tüm yerküre için geçerlilik arz etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla asıl olan kültürel olarak konumlanmış toplumların ondan ne anladığıdır.¹²²

Genel izafiyet teorisinde zamanın kütle çekime bağlı kılınması da kültürel rölativistlerin iddialarını perçinleyici bir etkiye sahiptir. Zira nasıl ki kütle çekimi daha ağır olan bir nesne için zaman daha yavaş akıyorsa, kültürel değerlerin ağırlığının fazla olduğu toplumlarda da zamana bağlı değişim yavaş gerçekleşmektedir. Dolayısıyla insan hakları temelli bir ilerlemeyi/gelişmeyi bütün toplumlar nezdinde aynı zaman dâhilinde beklemek mümkün değildir. Başka bir anlatımla Batı'nın kendi toplumsal-özümlü ağırlığına bağıtlı bir zamansal aralıkta gerçekleştirdiği değişimlerin Batı dışı toplumlarda da aynı zamansal aralıkta gerçekleştirmesini beklemek mümkün değildir. Bu çerçevede toplumlar arasındaki özümlü ağırlık farklılıklarını ve buna bağıtlı olarak toplumların herhangi bir insan hakkını içselleştirmeye dair zamansal aralıklarının çeşitliliğini göz önüne almak gerekmektedir. Bu meyanda ileride vurgulanacak olan insan haklarının ışık hızı sabiti tüm bu göreliliğin dışında bırakılmalıdır.

Yine kültürel rölativistlerin evrensel insan hakları ardına gizlenmiş Batı değerleri iddiası daha önce vurgulanan pozitivistlerin evrensellik iddiası ardındaki tarafsız tutumuyla da bağdaşmaktadır. Bu çerçevede örneğin Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin onaylandığı dönemdeki BM kompozisyonuna atıf yapan kültürel rölativistler Batı dışı toplumların önerilerinin dikkate alınmamasını, belge üzerinde sadece Soğuk Savaş konseptine uygun olarak S.S.C.B. talepleri doğrultusunda bazı değişiklikler yapıldığını, dekolonizasyon süreci tamamlanmadığı için dünya üzerindeki kültürlerin ekseriyetinin düşüncelerinin bildiriye yansımadağını ve bağımsız olarak oy kullanan sömürge sonrası toplumların da yeni emperyal ilişkiyi tesis etmiş Batılı devletlerin etkisi altında oy kullandıklarını ileri sürmüşlerdir.¹²³ Dolayısıyla ortaya çıkan belge Batı menşeli olmaktan öteye gidememiştir.¹²⁴ Bu çerçeveden bakıldığında bu durumun pozitivistlerin evrensellik iddiasına gizil duruşuna rağmen tarafsız bir mahiyette olduğu savıyla ilintilidir. Buna göre nasıl ki pozitivism ortaya koyduğu yasaların evrensel düzeyde geçerli olduğunu ileri sürmüş ve fakat onun bu tavrı Fransız Devrimi sonrasındaki sınıfsal mücadeleyle ilişkiliyse, BM gibi evrensel bir uluslararası örgütten çıkma-

¹²¹ John O. Ifediora, "Universal Human Rights and Cultural Relativism: A Marriage of Inconvenience", *Policy Perspective*, Vol. , Issue 1, 2004, s. 2.

¹²² Terence Turner, "Human Rights, Human Difference: Anthropology's Contribution to an Emancipatory Cultural Politics", *Journal of Anthropological Research*, Vol. 53, No. 3, 1997, s. 274-279.

¹²³ Demir, *a.g.e.*, s. 211-216.

¹²⁴ Henriette Dahan Kalev, "Cultural Rights or Human Rights: The Case of Female Genital Mutilation", *Sex Roles*, Vol. 51, No. 5/6, 2004, s. 345.

sı Evrensel Beyanname'nin yukarıda sıralanan gelişmelerin de etkisiyle Batılı değerleri yansıttığı gerçeğini görmeyi engellememektedir.

Bu meyanda İzafiyet teorisinin mutlak sabiti olan ışık hızı insan hakları bağlamında yaşanan evrensellik-rölativite tartışmalarını olumlu bir yöne evirmeye elverişli görünmektedir. Başka bir anlatımla her ne kadar teori göreliliğe vurgu yapsa da yine de kendi nazarından evrensel bir değişmezi bulunmaktadır. Bu çerçevede kültürel rölativistler ve evrenselciler arasında uzlaşması sağlanacak temel ve kültürden kültüre değişmeyen insan hakları maddeleri en azından bazı maddelerin evrensel ölçekte daha da güçlenmesine sebebiyet verebilecektir. Örneğin insan hakları yaklaşımında ışık hızı sabiti olarak, insan haklarının insan onur ve şahsiyetin yaraşır bir hayatı salık verdiği ilkesi üzerinde anlaşılabilir. Bununla birlikte her ne kadar İzafiyet teorisi Newton fiziğini sarssa da günümüzde atom üstü nesnelere hareketleri için Newton fiziği, atom altı unsurlar için kuantum fiziği ve galaktik hareketler için de izafiyet teorisi kullanılmaktadır. Başka bir anlatımla bu üç yaklaşım birbirlerinden ayrıldıkları noktalara rağmen birbirlerini tamamlayan bir mahiyettedirler. Dolayısıyla insan hakları meselesinde de aynı tutum sergilenenecek olursa görelî evrensel ve evrensel görelî gibi kısmi bir insan hakları anlayışı yer küre üzerinde daha fazla kabul görebilir.

Bu doğrultuda görelî evrensellik ile kast edilen insan haklarına dair her yaklaşımın tüm yer kürede geçerli kabul edilemeyeceğine vurgu yaparak kültürel rölativistlerin çağışısına kulak vermektedir. Buna mukabil aynı yaklaşımla, insan haklarına dair ışık hızı sabiti ve yine kısmen de olsa yer kürenin ekseriyetinde kabul gören insan hakları yaklaşımı nicelik olarak daha fazla kitle tarafından benimsenebilecektir ve bu da evrenselci yaklaşımın arzusudur. Bununla birlikte evrensel görelî insan hakları anlayışı ise insan haklarının ışık hızı sabitine hâlel getirmeyecek şekilde yerel kültürlerin kendi insan hakları anlayışları çerçevesinde hareket etmelerini mümkün kılmaktadır.

Yine izafiyet teorisıyla birlikte hareketin gerçekleştiği uzay zaman ekserininin hem hareketi etkileyecek hem de ondan etkilenecek nitelikte kabul edilmesi kültürel rölativistlerin zamandan ve mekândan ayrıkı yasaaların evrensellik kisvesi altında dayatılamayacağı iddialarıyla örtüşmektedir. Bu çerçevede insan haklarına dair kuramsal yaklaşım yer küreye yayılan pratik ihtiyaçlar, yeni tehditler ve yeni gelişmelere ayak uydurmalıdır. Yine izafiyet teorisinin zamanı kütle çekime ve hıza bağlayan görelî yaklaşımının, her toplumun kendi iç dinamikleri bulunduğu ve bazı kültürel eğilimlerin kütle çekimlerinin -yani toplumsal etkilerinin- ağır olması durumunda değişim yönündeki zamanın daha yavaş akacağı şeklinde yorumlanabilmesi kültürel rölativistlerin iddialarını güçlendirici bir etkiye sahiptir. Zira Batı toplumunun tarihselliği ve kendi özgül ağırlığı çerçevesinde ve belirli bir zamansal aralıkta gerçekleşen süreçleri, tepeden inmece bir şekilde diğer toplumlara dayatması süreci hızlandırmadığı gibi tersine bir etki de yapmaktadır. Dolayısıyla yapılması gereken insan haklarının ışık hızı sabiti haricindeki diğer yaklaşımların diğer toplumlardaki tedrici işleyişini makul karşılamaktır.

Sonuç Yerine: Newton ve Einstein'ın Amalgamından Hareketle Görelî-Evrensel ve Evrensel-Görelî İnsan Hakları

Newton fiziğinin ve onun beraberinde getirdiği mekanik, deterministik, lineer yasa ve evren tahayyülünün İzafiyet teorisi, kuantum fiziği, kuantal mekaniği ve kaos teorisi gibi kuramsal gelişmeler ile sarsıntıya uğraması genelde beşere yönelik bakış açısını özelde ise pozitivist sosyal bilim felsefesini derinden etkilemiştir. Öyle ki, Newton fiziğinden hareketle toplumun da belirli yasalardan müteşekkil olduğu ve kavrandığı takdirde bu yasaların topluma yön vermek saikiyle kullanılabilmesi savları, bahse konu kuramsal gelişmeler ile birlikte doğal dünyada bulunmayan mutlak determinizmin ve dolayısıyla evrenselliğin beşere için bakışta aranmasının abesle iştigal olduğunu göstermiştir.

Bununla birlikte hiçbir kuramsal yaklaşımın onun ileri sürüldüğü pratik zeminden ve onu ileri süren aktörlerden azade değerlendirilemeyeceği düşüncesi¹²⁵ pozitivist evrenselci tahayyül ardına gizlenmiş Batı temelli toplum inşasını da ortaya koymuştur. Buna göre Batı kendisini siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda en üst mertebeye yerleştirirken Batı dışı toplumları da kendisine öykünmesi gereken toplumlar olarak kurgulamıştır. Başka bir anlatımla Batı dışı toplumlar ancak ve ancak Batı'nın geçmişte izlediği yolları izlediği takdirde onun seviyesine ulaşabileceklerdir. Şüphesiz böylesi bir bakışta kendi özsel varlığını ve izlediği yolları bağımsız değişken olarak lanse eden, yine özsel varlığını evrensel geçerlilik olarak sunan, diğer toplumlara da bu deterministik ilişkiselliği göstererek onları denkleme takip etmeye çağırın Batı'nın evrenselci pozitivist duruşu ortadadır.

İşte insan hakları bağlamında evrensellik iddialarının karşısına konulan kültürel rölativistler böylesi bir meta-teorik arka plana sahiptirler. Zira onlara göre bizatihi insan kültürel varlığıyla şekillenen bir varoluşa sahip iken evrensel bir insan bakışını ve dolayısıyla zamandan ve mekândan azade insan hakları yaklaşımını dayatmak mümkün değildir. Bu çerçevede kültürel rölativistlere göre Batı kadim Newtoncu ve evrenselci bakış açısını sürdürerek kendisi dışındaki toplumlara yönelik tutumunu yeniden ortaya koymaktadır. Başka bir anlatımla geçmişte sömürgeciliği bile kendisine yüklenen bir medenileştirme misyonu olarak gören Batı bugün aynı bakış açısını kültürler arası farklılığı reddederek ve kendi değerlerine için evrensel insan hakları bakışını diğer toplumları dayatarak yansıtmaktadır. Bu çerçevede kültürel rölativist karşı duruş ise bahse konu evrensellik söylemini sorgulayarak her toplumun kendi kültürüyle şekillenen bir insan ve insan hakları değerinden bahsetmektedir.

Bakıldığında bahse konu iki yaklaşım yazı ve tura gibi lineer düzlemde bir araya gelmesi mümkün olmayan bir yapıdaymış gibi görünmektedir. Oysaki kuramsal fizikte bile Newton mekaniği, kuantum fiziği ve izafiyet teorisi bir arada işlevselleştirilerek kullanılmaktadırlar. Bu çerçevede günlük hayatta-

¹²⁵ Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 10, No. 2, 1981, s. 126-155.

ki nesnelerin açıklanması noktasında Newton mekaniği, atom-altı unsurlara dair açıklama noktasında kuantum fiziği ve galaktik hareketlerin açıklanması noktasında ise izafiyet teorisi kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu üç kuramsal yaklaşım birbirlerini egale etmekten ziyade birbirlerini tamamlar pozisyondadırlar. Bununla birlikte göreliliği salık veren İzafiyet teorisinde bile ışık hızı kuramının *ceteris paribus* (diğer koşullar sabitken) konumundadır.

Bu noktadan hareketle tümüyle evrensel insan haklarından veya tümüyle görelî insan haklarından bahsetmek mümkün değildir. Zira insan haklarının evrenselliği söylemi hiç şüphesiz Batı değerlerinin empoze edilmesi olarak algılanabileceği gibi köktenci bir kültürel rölativist tutum da insan haklarını ihlal edenlerin de kitleler nezdinde sığınağı olacaktır. Başka bir anlatımla zaten evrensel insan hakları Batılı değerlerin dayatılması ise ihlali gerçekleştiren örneğin otokratik bir lider bahse konu ihlali Batı'nın dayatmasını aşma olarak gösterebilecektir. Buna mukabil tümüyle görelî bir insan hakları anlayışı da hâlihazırda toplumlara uyması gereken asgari insan haklarını sunan mevcut yaklaşımın kültürel değerler adı altında ihlal edilmesini beraberinde getirecektir. Başka bir anlatımla yine otokratik bir liderin hâlihazırda kitlelere karşı kullandığı kendi kültürünü övücü yaklaşımı insan hakları ihlalleri durumunda da benimseyerek kendisini savunması kaçınılmaz olacaktır.¹²⁶

Dolayısıyla yapılması gereken mevcut insan hakları yaklaşımını dünyada var olan kültürlerin ekseriyetini dâhil ederek yeniden ele almaktır. Bununla birlikte bu yeniden ele alışı kültürel farklılıklar gözetileceği için insan haklarının ışık hızını bulmak da gerekmektedir. Başka bir anlatımla, tüm kültürlerin temelde mutabık kalacağı insan haklarını tespit ederek asgari koşulları yeniden sağlamak elzemdir. Bu çerçevede örneğin insan haklarının insan onuru ve şahsiyetine uygun yaşamayı gerekli kıldığı yaklaşımını ışık hızı olarak ele alınabilir. Böylesi bir belirlenim hiçbir kültürel değere kurban edilemeyecek kadar ve yine hiçbir kültürün değerini empoze edemeyeceği kadar evrenselidir.

Informative Abstract

Universality-Relativity Debate in Human Rights in the Context of Developments in Theoretical Physics

If history can be cleansed from state-centered writing, it will be seen that the most ancient endeavour of humanity is achieving universally true and valid knowledge. In this framework developments for example called Reformation and Renaissance, which cause epistemic breaks in political history, are at the very least a matter of domination over knowledge which can be built. So much so that progressive intellectuals, which are the driving force of these processes, are willing to allocate the control of knowledge from in the heavenly world to the human minds and experiences on earth. If this is the case, whether it is macro-scale information that is the

¹²⁶ Donnelly, "The Relative...", s. 303-306.

candidate for explaining the whole universe, it is micro-scale information about the smallest detail in the life of the humankind; there is a struggle that takes place at every stage of society at the same time in every platform where knowledge exists. In other words, just as in the Reformation and Renaissance processes, there is a side who advocate that the existing knowledge is universally valid and there is another side who try to overcome the universal claim of knowledge, or disclose that the allegation of universality is in fact a result of the social struggle.

It is also possible to think about the human rights universality-cultural relativity debate in this framework. For there is a side claiming that the human rights approach is valid for the entire globe, and there is another side claiming that this claim is in fact related to the victories of the claimants from the social struggle, so that there is no universality. According to cultural relativists who claim to disclose the latent conditions under the claim of universality, there is a modern manifestation of the interventionist approach of Western civilization in the past, behind the saying of universality of human rights. So much so that the West has sought to elucidate even its colonial activities, which, as often observed in the past, are preoccupied with their own civilized accumulation compared to others. This process, in which the new imperialist policies take place with the acceleration of the decolonization process, is carried out today by saying that human rights, which are shaped in the western geography and its history, culture, socio-political structure, are universal.

However, rather than the claims of the universal and relativistic approach, the study is mainly concerned with the historical-cognitive codes and meta-theory of these arguments, and in particular the changes in the theoretical physics related to these positions. In other words, the developments in theoretical physics have been taken as a basis for examining the historical-mental codes of the positions of these approaches. Because it is often witnessed that the developments in any scientific field have an impact on others. In the present work, the position of the universalist approach has been tried to be associated with the Newtonian physics, and the position of cultural relativists has been associated with the theory of relativity. Since the Newtonian physics and the universe that it is built upon are in parallel with the humankind views of universalist approaches to imagination. Likewise, cultural relativists' opposition to universality and their emphasis on social relativity find their counterpart in the theory of relativity. Moving from all these points, the discussion is a result of the study, which will take a more fruitful stratification by bringing a partial combination of both approaches to the agenda. A universal relativistic-relativistic universal human rights conception that can be embraced, just as combination of Newtonian physics and relativity theory which can explain the movements of daily and subatomic objects, can also enable human rights to be adopted with minimal but greater consensus on the earth's sphere.

Keywords: Human Rights, Cultural Relativity, Newton mechanic, Relativity theory

Kaynakça

- Abadan, Nermin, "Vesayet Rejimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 1954.
- Anghie, Antony, "Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law", *Harvard International Law Journal*, Vol. 40, No 1, 1999.
- Anthony, Marcus, "A Genealogy of the Western Rationalist Hegemony", *Journal of Future Studies*, 10(4), May 2006.
- Ateş, Davut, *Uluslararası Politika Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*, Bursa: Dora Yayınları, 2013.
- Ayyıldız, Bülent, "Uno, Nessuno E Centomila Adlı Eserde Gerçek Algısı Einstein ve Heisenberg İkileminde Pيراندello", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55, 1, 2015.
- Bağlı, Mazhar, "Klasik Fizik İlkeleri Bağlamında Modern Bilincin ve İktidarın İmkânları: Özgürlük ve Yetkinlik", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3, 2002.
- Benedict, Ruth, "A Defense of Ethical Relativism", *Journal of General Psychology*, 10, 1934.
- Benton, Ted; Ian Craib, *Sosyal Bilim Felsefesi*, Çev. Ümit Tatlıcan, Berivan Binay, Ankara: Sentez Yayınları, 2012.
- Berger, Peter L.; Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality A Treatise in the Sociology of Knowledge*, New York: Penguin Books, 1991.
- Bhaskar, Roy, *Scientific Realism and Human Emancipation*, New York: Routledge, 2009.
- Binney, James; David Skinner, *The Physics of Quantum Mechanics*, Cappella Arhive, 2008.
- Blackburn, Roger Lloret, "Cultural Relativism in the Universal Periodic Review of the Human Rights Council", *ICIP Working Papers*, Barcelona, 2011/03.
- Bostanoğlu, Burcu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008.
- Brague, Remi, "Aristotle's Definition of Motion and Its Ontological Implications", *Graduate Faculty Philosophy Journal*, Volume 13, No 2, 1990.
- Brown, Michael F., "Cultural Relativism", *Current Anthropology*, Volume 49, Number 3, 2008.
- Calogero, Stephen, "Why Positivism Failed Latin America", *Inter-American Journal of Philosophy*, 3(1), 2012.
- Comte, Auguste, *A General View of Positivism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Copeland, Miles, *Devletler Oyunu Bir CIA Ajanının Anıları*, Çev. Bedirhan Muhib, İstanbul: Nehir Yayınları, 1995.
- Cox, Robert W., "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 10, No. 2, 1981.

- Çelik, Haşim Cem, "Heisenberg, Nedensellik ve Determinizm", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4, 2007.
- Çınar, Yusuf, "Bir Eleştiri Örneği: Tanzimat'tan Cumhuriyete Batılılaşma", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 19, Ocak-Şubat-Mart-2010.
- Demir, Esra, "İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3, 2008.
- Disalle, Robert, *Understanding Space-Time: The Philosophical Development of Physics from Newton to Einstein*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Doko, Enis, *Dahi ve Dindar: Isaac Newton Din ve Bilim İlişkisinde Konuşma Sırası Newton'da*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011.
- Donnelly, Jack, "Cultural Relativism and Human Rights", *Human Rights Quarterly*, Vol 6, No 4, 1984.
- Donnelly, Jack, "The Relative Universality of Human Rights", *Human Rights Quarterly*, Vol. 29, No. 2, 2007.
- Duman, Fatih, "Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Versus İskoç Aydınlanması", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61-1, 2016.
- Duverger, Maurice, *The Study of Politics*, Çev. Robert Wagoner, New York: Thomas Y. Crowell Company, 1972.
- Einstein, Albert, *Relativity: The Special and General Theory*, Çev. Robert W. Lawson, New York: Henry Holt and Company, 1920.
- Einstein, Albert, "The Foundation of the General Theory of Relativity", A. J. Kox, vd. (ed.), *The Collected Papers of Albert Einstein*, Princeton: Princeton University Press, 1997.
- Ferguson, Niall, *Civilization The West and the Rest*, New York: The Penguin Press, 2011.
- Fırat, Necla Şahin, "Pozitivist Yaklaşımın Eğitim Yönetimi Alanına Yansıması, Alana Getirdiği Katkı ve Sınırlılıkları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 2006.
- Goodhart, Michael, "Neither Relative Nor Universal: Response to Donnelly", *Human Rights Quarterly*, Vol. 30, 2008.
- Goodhart, Michael, "Origins and Universality in the Human Rights Debates: Cultural Essentialism and the Challenge of Globalization", *Human Rights Quarterly*, Vol. 25, 2003.
- Grotius, Hugo, *The Rights of War and Peace*, Çev. Richard Tuck, Indianapolis: Liberty Fund, 2005.
- Haldun, İbn, *Mukaddime*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Hall, Stuart, "The West and The Rest: Discourse and Power", Stuart Hall, Bram Gieben (ed.), *Formations of Modernity*, Padstow: The Open University, 1992.
- Hampson, Norman, "Aydınlanma", William Outhwaite (ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, Çev. Funda Keskin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Harman, Chris, *Halkların Dünya Tarihi Taş Devri'nden Yeni Bin Yıla*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Yordam Kitap, 2013.

- Hartung, Frank E., "Pozitivizmin Sosyolojisi", Olcay Geridönmez (ed.), *Pozitivizm*, Çev. Mehmet Erdal, vd., İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013.
- Harvey, David, *Yeni Emperyalizm*, Çev. Hür Güldü, İstanbul: Everest Yayınları, 2008.
- Harvey, Richard; Laure Bjawi-Levine, "Cultural Relativism and Universal Human Rights: Contributions From Social Science of the Middle East", *Anthropologist Special Issue*, No 1, 2002.
- Higgins, Tracy E., "Anti-Essentialism, Relativism and Human Rights", *19 Hrv. Women's L. J.*, 89, 1996.
- Hjorland, Birger, "Empiricism, Rationalism and Positivism in Library and Information Science", *Journal of Documentation*, 61(1), 2005.
- Hobsbawn, Eric, *Devrim Çağı 1789-1848*, Çev. Mustafa Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012.
- Hovland, Carl I., "Computer Simulation of Thinking", Harold Guetzkow (ed.), *Simulation in Social Science Readings*, Englewood Cliffs: Prentice Hall Inc, 1962.
- Huntington, Samuel P., "The Change to Change: Modernisation, Development and Politics", *Comparative Politics*, Vol. 3, No 3, 1971.
- Ifediora, John O., "Universal Human Rights and Cultural Relativism: A Marriage of Inconvenience", *Policy Perspective*, Vol. , Issue 1, 2004.
- Inglehart, Ronald; Wayne E. Baker, "Modernization, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values", *American Sociological Review*, Vol. 65, 2000.
- Kagan, Jerome, *The Three Cultures: Natural Sciences, Social Sciences and The Humanities in The 21st Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Kalev, Henriette Dahan, "Cultural Rights or Human Rights: The Case of Female Genital Mutilation", *Sex Roles*, Vol. 51, No. 5/6, 2004.
- Karaçay, Timur, "Determinizm ve Kaos", *Mantık, Matematik ve Felsefe II. Ulusal Sempozyumu*, 2004.
- Kızılcılık, Sezgin, *Frankfurt Okulu*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2000.
- Köz, İsmail, "Aristoteles Mantiğı ile Felsefe-Bilim İlişkisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2002.
- Krauss, Steven Eric, "Research Paradigms and Meaning Making: A Primer", *The Qualitative Report*, Vol. 10, No 4, 2005.
- Kuhn, Thomas S., *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: University of Chicago Press, 1962.
- Mardin, Şerif, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Matunhu, J., "A Critique of Modernization and Dependency Theories in Africa: Critical Assessment", *African Journal of History and Culture*, Vol. 3(5), 2011.
- Morçöl, Gökтуğ, "What is Complexity Science? Postmodernist or Postpozitivist", *Emergence*, 3 (1), 2001.
- Mueller, Antony P., "The ghost that haunts Brazil", <http://mises.org/library/ghost-haunts-brazil>, Erişim Tarihi: 14.02.2016.

- Murzi, Mauro, "Positivism", Mark Bevir (ed.), *Encyclopedia of Political Theory*, USA: SAGE, 2010.
- Narski, I. S., "Pozitivizmin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", Olcay Geridönmez (ed.), *Pozitivizm*, Çev. Mehmet Erdal, vd., İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013.
- Neocleous, Mark, "International Law as Primitive Accumulation; Or, The Secret of Systematic Colonization", *The European Journal of International Law*, Vol. 23, No. 4, 2012.
- Norton, John D., "Einstein's Special Theory of Relativity and the Problems in the Electrodynamics of Moving Bodies That Led Him To It", *Rev. Dec. 13*, 2004.
- O'Connor, James, "Capitalism, Nature, Socialism: A Theoretical Introduction", *Capitalism, Nature, Socialism*, 1/1, 1988.
- Okur, Mehmet A., Hakan Ö. Ongur, "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori", Ramazan Gözen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Ollman, Bertell, *Diyalektiğin Dansı Marx'ın Yönteminde Adımlar*, Çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Yordam Kitap, 2015.
- Otakpor, Nkeonye, "Cultural Relativism: Some Comments", *Philosophica*, 53 (1), 1994.
- Özdek, Yasemin, "Recent Debates on Human Rights: Universalism or Cultural Relativism", *Turkish Yearbook of Human Rights*, 16, 1994.
- Özsoy, Seda, "Güneş Merkezli Evren Anlayışı: Kopernik, Kepler ve Galilei Neyi Değiştirdi?", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, Güz 2015.
- Pickard, Alison J., *Research Methods in Information*, London: Facet Publishing, 2013.
- Politzer, Georges, *Felsefenin Temel İlkeleri*, Çev. Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2010.
- Porta, Donatella D.; Michael Keating, "How Many Approaches in the Social Sciences? An Epistemological Introduction", Donatella D. Porta, Michael Keating (ed.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences A Pluralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 2008.
- Prigogine, Ilya; Isabelle Stengers, *Order Out of Chaos*, New York: Bantam Books, 1984.
- Przeworski, Adam; Fernando Limongi, "Modernisation: Theories and Facts", *World Politics*, Vol 49, No 2, 1997.
- Ramcharan, B. G., "How Universal Are Human Rights", *IPG*, 4/98.
- Riley, Dylan, "The Paradox of Positivism", *Social Science History*, 31(1), 2007.
- Ritchie, Jane; Jane Lewis, *Qualitative Research Practice A Guide for Social Science Students and Researchers*, London: Sage Publications, 2003.
- Rostow, Walt W., *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Saad-Filho, Alfredo, *Kapitalizme Reddiye Marksist Bir Giriş*, İstanbul: Yordam Kitap, 2006.
- Salgar, Ercan, "Pozitivist Felsefede Doğrulama Kavramının Yeri", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

- Salmon, Merrilee H., "Explanation in the Social Sciences", Philip Kitcher, Wesley C. Salmon (ed.), *Scientific Explanation*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989.
- Saltı, Mustafa, "Kara Delikler, Solucan Delikleri ve Teleparalel Kütle Çekim Kuramı", *Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Sarfati, Metin, "Rasyonalite ve Neoklasik Kuram", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 16, Sayı 57, 2005.
- Satris, Stephen, *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Moral Issues*, Guilford: McGraw, 2004.
- Shank, J. B., *The Newton Wars and the Beginning of the French Enlightenment*, Chicago: The University of Chicago Press, 2008.
- Shareia, Bubaker F., "Theories of Development", *International Journal of Language and Linguistics*, Vol. 2, No 1, 2015.
- Smith, Steve, "Positivism and Beyond", Andrew Linklater (ed.), *International Relations Critical Concepts in Political Science*, London: Routledge, 2000.
- Sousa, Filipe J., "Metatheories in Research: Positivism, Postmodernism and Critical Realism", *Organizational Culture, Business-to-Business Relationships and Interfirm Networks Advances in Business Marketing and Purchasing*, 16, 2010.
- Sönmez, Pelin, "Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyaloğu", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.
- Stinner, Arthur, "The Story of Force: From Aristotle to Einstein", *Phys. Educ.*, 29, 1994.
- Şimşek, Lütfü, *Sosyal Bilimler ve Felsefe*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.
- Taslaman, Caner, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2008.
- Temple, Blake; Craig A. Tracy, "From Newton to Einstein", *The American Mathematical Monthly*, Vol. 99, No. 6, 1992.
- Tharoor, Shashi, "Are Human Rights Universal?", *World Policy Journal*, Vol. XVI, No 4, Winter 1999/2000.
- Trigg, Roger, *Sosyal Bilimleri Anlamak*, Çev. Beyza Sümer, Filiz Ülgüt, İstanbul: Babil Yayınları, 2005.
- Turner, Terence, "Human Rights, Human Difference: Anthropology's Contribution to an Emancipatory Cultural Politics", *Journal of Anthropological Research*, Vol. 53, No. 3, 1997.
- Uçak, Nazan Ö., "Bilgi Gereksinimi ve Bilgi Arama Davranışı", *Türk Kütüphaneciliği*, 11, 4, 1997.
- Uçar, Semre, "Newton Fiziği ve Görelilik Fiziğinde Zaman ve Mekan Kavramlarının Reichenbach'ın Epiştemolojisi Çerçevesinde Yorumlanması", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.
- Ural, Şafak, "Newtoncu Bilim Anlayışı", *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 2015.
- Vreeland, Hamilton, *Hugo Grotius: The Father of the Modern Science of International Law*, Littleton: Fred B. Rothman&Co., 1986.

Wucherpennig, Julian; Franziska Deutsch, "Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited", *Living Reviews in Democracy*, 2009.

Yakuboğlu, Kenan, "İnsanın Hakikat Arayışında Felsefenin Rolü Üzerine", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl 13, Sayı 25, Bahar 2015.

Yu, Chong Ho, *Philosophical Foundations of Quantitative Research Methodology*, Lanham, MD: UPA, 2006.

Zechenter, Elizabeth M., "In The Name of Culture: Cultural Relativism and the Abuse of the Individual", *Journal of Antropological Research*, Vol. 53, No. 3, 1997.

"Genel Görelilik", *Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı 38, 2005.